

Jazyky Blízkeho východu v minulých a prítomných súvislostiach

Marwan Al-Absi, Filozofická fakulta UKF v Nitre, malabsi@ukf.sk

Eva Al-Absiová, Filozofická fakulta UKF v Nitre, evalabsiova@ukf.sk

Kľúčové slová: Blízky východ, arabčina, perzština, turečtina, arabská kultúra, islamská kultúra

Key words: Middle East, Arabic, Persian, Turkish, Arab culture, Islamic culture

Blízky východ ako geografický či geopolitický termín má mnoho definícií. V historickom a archeologickom kontexte je často označovaný termínom Predný východ. Z historicko-geografického hľadiska ho môžeme vymedziť nasledovne: Anatólia (Malá Ázia), Levanta (východné Stredomorie – dnešný Izrael/Palestína, Jordánsko, Libanon a Sýria)¹, Arabský polostrov (dnešná Saudská Arábia, Jemen a krajiny Perzského zálivu), Mezopotámia (dnešný Irak a východná Sýria), Perzia (dnešný Irán) a Egypt. Blízky východ bol domovom najstarších kultúr, ktoré vznikali súčasne na rôznych územiach. V dôsledku prevratných zmien v podobe helenizácie, romanizácie, christianizácie a islamizácie mnohé zanikli a ich jazyky sa prestali používať a vymreli (Lewis, 2000, s. 21-30).

Jazyk je špecifickým fenoménom ľudskej civilizácie, nástrojom, ktorým môže komunikovať iba mysliaca bytosť. Bez jazyka si nevieme predstaviť rozvoj civilizácií a kultúr, pretože je ich hlavným nositeľom, šíri vzdelanosť, prenáša a uchováva myšlienky pre ďalšie generácie. Zachytáva špecifické kultúrne a etnické znaky, preto ho vo všeobecnosti používame ako kultúrnoidentifikačné a etnoidentifikačné kritérium.

Jazykové prostredie starovekého Blízkeho východu bolo veľmi pestré. Vtedajší obyvatelia sa dorozumievali mnohými jazykmi či nárečiami indoeurópskeho a semitského pôvodu, ale aj inými, ktorých pôvod sa dodnes nepodarilo objasniť. Medzi vymreté neklasifikované jazyky patrí sumerčina – najstarší písomný jazyk sveta (zapisoval sa klinovým písmom). Sumeri – etnikum doposiaľ nevyjasneného pôvodu, obývali južnú Mezopotámiu a do známej histórie vstúpili medzi 4. a 3. storočím pred n.l. Postupne prichádzali do styku so Semitmi, ktorí hovorili akkadčinou. Tento jazyk neskôr nahradil sumerčinu, ale sumerská kultúra sa udržala ďalej v kultúre Babylončanov.

V kontexte skúmania kultúrno-historického prostredia Blízkeho východu hovoríme o veľkých kultúrnych jazykoch, ktoré boli základným pilierom významných civilizácií, napríklad sumerčina, akkadčina, egyptčina, aramejčina, staroperzština, arabčina a iné.

Zo starovekých kultúr prežila až do kresťanských začiatkov egyptská kultúra, jej jazyk a písmo (hieroglyfy). Počiatky koptského jazyka, poslednej vývojovej fázy egyptčiny, siahajú do 1.-2. storočia. S príchodom kresťanstva sa stal jazykom kultúry egyptských kresťanov, ktorým sa dorozumievali až do 17. storočia. Dodnes sa používa ako liturgický jazyk. Po následnej islamizácii a arabizácii krajiny prijali aj kopti arabčinu.

V Mezopotámii a Sýrii prevládali semitské jazyky, ako napríklad akkadčina, ktorá s jej dvoma nárečiami – babylončinou a asýrčinou – je najstarším zachovaným, už mŕtvym semitským jazykom z 3. tisícročia pred n.l. Akkadi prevzali sumerský klinopis, ktorý upravili pre vlastné potreby. Akkadský jazyk sa stal svetovým jazykom na Blízkom východe a existoval dve a pol tisícročia. Na prelome 8. a 7. storočia pred n.l. postupne ustupoval aramejčine (Krupa, Genzor, 1996).

K ďalším semitským jazykom starovekého Blízkeho východu patrí kanaánčina, ktorou sa hovorilo v Palestíne už v 3. tisícročí pred n.l. Ugaritčinou sa v 2. tisícročí dorozumievali

obyvatelia mestského štátu Ugarit (dnešná severná oblasť Sýrie nazývaná Ra's Šamra). Používali ugaritské písmo – najvyššie vývojové štádium klinopisu. Feničania, ktorí žili v 2. tisícročí na úzkom území medzi Stredozemným morom a pohorím Libanonu, používali feničtinu, reč príbuznú starej hebrejčine, z ktorej sa vyvinul ivrit – súčasný úradný jazyk Izraela. Väčšina starovekých blízkových jazykov vymrela do nástupu kresťanskej éry a nahradili ich iné príbuzné semitské jazyky aramejskej vetvy (Krupa, Genzor, 1996).

Koncom 2. tisícročia pred n.l. prenikli do Sýrie a severnej Mezopotámie aramejské kmene. Obyvateľstvo sa časom asimilovalo a aramejčina sa stala veľmi významným jazykom Predného východu, používala sa v každodennom živote, v úradnom styku, diplomacii, obchode a pri náboženských obradoch. Aramejci mali vlastné písmo, z ktorého bolo odvodených viacero ďalších grafických systémov (Šawhán, 2001). V aramejčine vznikla bohatá literatúra, predovšetkým kresťanská. Touto rečou hovoril aj Ježiš Nazaretský. Po nástupe islamu aramejské nárečia podľahli príbuznej arabčine a zachovali sa len v izolovaných enklávach (napríklad v dedinách v Sýrii a severnom Iraku).

V siedmom storočí sa na území Blízkeho východu objavil islam ako nový, dominantný kultúrotvorný faktor, jeho učenie spojilo odlišné sociokultúrne systémy. Nový, islamský koncept spoločnosti nadradil obec (*ummu*) nad jednotlivca, čiže konfesionalitu nad etnickú identitu. Vznikla nová civilizácia, v rámci ktorej sa mnohé etniká, ich kultúry, jazyky a tradície na rôznych územiach a s rôznou intenzitou premiešali, aby vytvorili civilizáciu synkretického druhu, kde spojovacím článkom bolo náboženstvo. Jej príslušníci boli bilingválni, až trilingválni. Mnohí vzdelanci a učenci ovládali viac jazykov aj písmom (Tauer, 1984; Lewis, 2000; Hourani, 2010).

Arabsko-islamský kalifát vznikol v 7. storočí pri hraniciach byzantskej a sásánovskej² ríše. V Byzantskej ríši sa po latinčine presadila gréčtina. Sásánovci (predislamská perzská dynastia) sa dorozumievali jazykom pahlaví, ktorý je klasifikovaný ako stredoperzský jazyk. Do ríše patrilo aj územie dnešného Iraku, a práve tam si táto dynastia založila hlavné sídlo Ktésifon. V tejto oblasti sásánovskej ríše sa hovorilo rôznymi jazykmi, napríklad aramejčinou a jedným z jej nárečí - sýrčinou, ale i hebrejčinou alebo gréčtinou (Irak bol centrom judaizmu a útočiskom pohanských učencov z gréckych miest).

Na juhu, v susedstve Arabského polostrova, ktorý sa neskôr stal kolískou islamu, sa nachádzali ďalšie krajiny s vyspelou kultúrou a jazykom. V starobylom kráľovstve Etiópie koptskí kresťania hovorili koptským jazykom³. V Jemene sa obyvatelia dorozumievali rečou odlišnou od arabčiny, ktorá sa používala v ostatných oblastiach Arábie. Modlili sa k mnohým bohom. Pred príchodom islamu boli v Jemene rozšírené židovské a kresťanské vplyvy. V severných a centrálnych oblastiach Arabského polostrova žili nomádi (beduíni) a polonomádi či usadlí roľníci, ktorí hovorili rôznymi arabskými dialektmi. Medzi nimi žili židovské a jemenské kmene, ktoré si udržiavali aj vlastnú reč.

Arabsko-islamská kultúra sa vyvíjala pôsobením výhodnejších podmienok ako stredoveká kresťanská kultúra, s výnimkou byzantskej (Tauer, 1984). Z hore uvedených skutočností je zjavné, že arabsko-islamská vzdelanosť vznikala na území, kde sa v staroveku zrodilo nemálo vyspelých civilizácií, ktoré zanechali po sebe pozoruhodné dedičstvo. Moslimovia sa inšpirovali kultúrnymi odkazmi predchádzajúcich civilizácií a nebránili prenikaniu cudzích materiálnych a duchovných podnetov. Ich kultúra prijala do svojho systému prvky iných kultúr, pokiaľ neodporovali základným islamským hodnotám.

Arabsko-islamskú kultúru tvoria dve základné zložky: arabský jazyk a islamské učenie. Arabčina zohrala nezastupiteľnú zjednocujúcu úlohu pri zrode a rozvíjaní tejto kultúry, ktorá ju využila ako pružný nástroj na ideové spojenie východnej a západnej časti kalifátu. Podmanené krajiny a ich obyvatelia, najmä konvertiti, sa ju snažili osvojiť, pretože bola jazykom Koránu, ktorý sa nesmel prekladať do iných jazykov. Mnohí učenci, prekladatelia, umelci a úradníci majstrovsky ovládali tento jazyk, hoci nemali arabský pôvod,

ale v arabských krajinách žili a pôsobili (Hourani, 2010). Obchodníkom a pútnikom znalosť arabčiny zjednodušovala pohyb z jednej krajiny do druhej. Obidve vyššie uvedené zložky sú nerozlučne späté s arabsko-islamskou kultúrou, ktorú východní arabisti a islamológovia zaoberajúci sa stredovekou arabskou alebo islamskou kultúrou terminologicky vymedzujú jednoznačne ako arabsko-islamskú kultúru. Za začiatok jej vzniku považujú pôsobenie proroka Mohameda – bol arabského pôvodu, žil a vyrastal v prostredí Arabského polostrova, ktoré tvorí „srdce“ arabskej identity. Korán predstavuje prvú ústavu arabsko-islamskej civilizácie. Bol zjavený Arabovi a napísaný arabským jazykom, ktorý sa stal jej hlavným nositeľom a nástrojom jej šírenia. Preto dôležitým znakom rodiacej sa arabsko-islamskej kultúry je princíp arabskej identity a zdôrazňovanie počiatočného vkladu najmä Arabov do tejto kultúry (bez ohľadu na ich vieru), ku ktorým sa postupnou územnou expanziou Islamského kalifátu⁴ pridali moslimovia rôznej etnickej a kultúrnej príslušnosti. V tomto kontexte treba upozorniť, že arabská identita nie je totožná s islamskou identitou. K rozvoju arabsko-islamskej kultúry prispeli významným dielom aj nemuslimskí Arabi (židia, kresťania zoroastristi a iní), ktorí spoločne participovali na formovaní jej základov. Zjednocujúcu politickú a duchovnú rolu zohral islam, ale arabsko-islamskú kultúru budovali Arabi rôzneho vierovyznania a moslimovia rozličnej etnickej príslušnosti (Al-Absi, 2008).

Západní orientalisti uprednostňujú termín islamská kultúra. Poukazujú na jej islamský charakter, pod štítom islamu sa zrodila aj rozvíjala. Hľadisko národnosti považujú za druhoradé. Od druhého obdobia vlády abbásovskej dynastie (10. storočie) sa v kalifáte začali výrazne presadzovať nearabské etniká, predovšetkým moslimovia iránskeho pôvodu (Peržania⁵). Islamská spoločnosť už vychádzala viac z náboženstva a kultúry, ako z etnickej identity. Preto západná orientalistika a islamológia sa prikláňa k označeniu islamská kultúra.

Pod moslimskou nadvládou vznikala nová spoločnosť a kultúra, v ktorej arabčina prijala rolu, akú v iných kultúrach plnila gréčtina, latinčina či sanskrt a čínština. Arabský jazyk však získal v islamskej spoločnosti významnejšie postavenie ako v kresťanskom svete latinčina. Arabčina bola jediným spisovným a liturgickým jazykom, dominovala v oblasti vzdelanosti, obchodu, politiky a štátnej správy. Ale predovšetkým bola jazykom, v ktorom bolo zjavené a napísané Božie posolstvo. Za autentický sa považoval iba Korán v arabčine. Moslimská ortodoxia odmietala snahy o prekladanie Koránu (Božieho slova) do cudzích jazykov z obavy pred nemožnosťou dokonale preložiť text, ktorý nevytvoril smrteľník. Preto sa na islamizovaných územiach arabčina stala hlavným liturgickým jazykom, v ktorom sa moslimovia zvolávali k modlitbám a v ktorom sa modlili. Jazyk Koránu sa stal základnou normou pri kodifikácii klasickej arabčiny.

Z lexikálneho hľadiska badať v arabskom jazyku stopy prearabskej a predislamskej minulosti. V teologickej terminológii nájdeme lexikálne pozostatky zo sýrčiny (jazyka sýrskych Aramejcov) a biblickej hebrejčiny. Niektoré vedecké, medicínske a filozofické pojmy pochádzajú z gréckeho jazyka, ale aj sýrčiny. Transformovali sa do arabčiny cez preklady antických diel, o ktoré sa zaslúžili najmä židovskí a kresťanskí Arabi. V administratívnej a právnej terminológii nájdeme slová latinského pôvodu a v neposlednom rade aj staroperzština zanechala mnoho stôp v lexike kultúry a literatúry. O niekoľko storočí, keď arabsko-islamská civilizácia dosiahla svoj vrchol v umení a vede, arabčina prepožičala svoje slová iným jazykom, východným aj západným smerom (Azzaddín, 1980).

Arabský jazyk spočiatku dominoval v každej sfére života spoločnosti. Neskôr, keď sa presadili aj nearabské etniká, predovšetkým Iránci a Turci, nebola už jediným jazykom arabsko-islamskej kultúry. Pridali sa k nej perzština a turečtina. Arabské písmo si svoju dominanciu udržalo dlhšie. Hoci perzština a turečtina nepatria medzi semitské jazyky, dlho sa zapisovali arabským písmom. Perzský jazyk ho používa dodnes (doplnený o štyri nové varianty pôvodných arabských grafém), turečtina ho nahradila latinkou až v roku 1928. Je pozoruhodné, že na rozvoji arabsko-islamskej kultúry sa podieľali jazyky odlišných

a nepríbuzných jazykových skupín⁶, ktoré sa po niekoľko storočí výrazne prepojovali v lexikálnej oblasti.

Perzský jazyk sa začal presadzovať v abbásovskom období (od 8. storočia), keď konvertovaní Iránci postupne prenikali do štátnej správy a intelektuálneho života kalifátu. Vyrovňoval sa etnický rozdiel medzi Arabmi a Iráncami, až nakoniec Arabi stratili svoje dominantné postavenie. K tomu prispelo aj prenesenie sídla kalifátu z Damasku do Bagdadu⁷, bližšie k iránskemu územiu. Arabčina si naďalej udržala postavenie úradného jazyka.

Cudzie podnety ovplyvňovali vedu, umenie a literatúru, ktorá postupne strácala arabský ráz, a tým obdobie národného arabského písomníctva končí. Do literatúry vstupuje perzský živel a s ním aj mnoho perzských slov. Arabčina získala množstvo nových výrazov aj prostredníctvom antických diel, ktoré sa začali prekladať ešte pred nástupom islamu. Až v umajjovskom období (661-750), odkedy silneli helenistické, kresťanské a perzské vplyvy, sa prekladanie rozvinulo do organizovanej činnosti. Vo finančnej správe sa spočiatku zapisovalo v cudzích jazykoch – v perzštine v oblasti Iraku a v gréčtine na území nazývanom *Bilád aš-Šám*⁸. Neskôr, keď sa presadila arabčina, boli tieto finančné záznamy prekladané do arabského jazyka.

V tejto súvislosti treba upozorniť, že jedine poézia za vlády Umajjovcov nepodľahla cudzím vplyvom a zachovala si po obsahovej a formálnej stránke svoj predislamský arabský ráz. Umajjovci sa pevne držali starých arabských tradícií, ktoré sa práve v poézii zachovali v najrýchlejšej forme (Oliverius, 1996).

Abbásovci rozvíjali proces asimilácie cudzieho kultúrneho dedičstva, a tým sa rozširovala lexika arabského jazyka o novú slovnú zásobu, ktorá vznikala preberaním cudzích výrazov alebo ich arabizáciou, čím vzniklo i viacero skomolených slov perzského, latinského a gréckeho pôvodu. Podľa Houraniho (2010, s. 93) sa za vlády abbásovskej dynastie moslimské krajiny rozdelili na dve časti. V západnej časti kalifátu zostalo silné povedomie o predislamskej minulosti a preto vyjadrovacím prostriedkom vysokej literatúry bola iba arabčina. V Iráne a ďalších územiach na východe kalifátu sa uplatňovala aj perzština, ale v právnej a náboženskej oblasti sa používala arabčina.

V oblasti štátnej správy sa Arabi inšpirovali perzskými, rímskymi a byzantskými zvyklosťami. Tak obohatili svoj rodný jazyk o novú administratívnu terminológiu, napríklad prostredníctvom arabských prekladov perzských príručiek o vladárskom umení a okázalej dvorskej etikete (vychádzajúcej zo sásánovských vzorov), ktorá sa začala na abbásovskom dvore výrazne uplatňovať.

Od 11. storočia vstupuje do arabsko-islamskej kultúry turecký živel. Turkické etniká (patria medzi nich aj Turci) sa v arabsko-islamskom prostredí objavovali už skôr. Slúžili ako žoldnieri vo vojenských gardách kalifov, tí zdatnejší sa uplatňovali vo vojensko-politickej oblasti. Turci svoj samostatný vývoj začali v Malej Ázii v 11. storočí, kam prišli ako nomádske kmene zo strednej Ázie. Seldžuckí Turci (pochádzajúci z najväčších tureckých kmeňov) vládli v rokoch 1038-1194 nad veľkou časťou juhozápadnej Ázie. Od 14. storočia sa presadzujú ambiciózní osmanskí Turci.

Ako literárny jazyk dlho dominovala perzština, keďže turečtina ešte nedosahovala takú literárnu vyspelosť, aby mohla konkurovať jazyku s bohatou literárnou tradíciou. To však neznamená, že sa nerozvíjalo aj turecké písomníctvo. Na dvoroch sultánov sa tvorilo arabsky, perzsky a turecky. V 16. storočí dosiahla literárna činnosť v Osmanskej ríši svoj zlatý vek aj spolu s osmanskou turečtinou. Hlavným centrom sa stáva Istanbul, ktorý ako kultúrne centrum pritiahol mnoho básnikov, umelcov a učencov z celého islamského sveta (Hassún, 1994).

Pokiaľ ide o jazykovú situáciu v oblasti literatúry, tak za vlády Abbásovcov od 10. storočia sa presadzovala novoperzština, ktorá vychádzala z okázalého dvorského jazyka Sásánovcov obohateného o arabské slová. Na rozdiel od stredoperzskej pahlavčiny (jazyka

Sásánovcov) používala arabské písmo. V 14. a 15. storočí boli základné diela arabskej a perzskej literatúry prekladané do turečtiny s finančnou podporou panovníka. Počas osmanskej éry vzdelanci a učitelia čítali vo všetkých troch jazykoch arabsko-islamskej kultúry. Nie všetci však ovládali tieto jazyky aj písmom.

Od začiatku 16. storočia vládli v susedstve Osmanov, v Perzii, Safíjovci (1501-1722). Podporovali oživenie starých iránskych tradícií, čo sa prejavilo v literatúre a umení návratom k predislamským sásánovským vzorom.

Moslimovia zabrali aj veľkú časť Indie. Na východ od Safíjovskej ríše vznikol moslimský štát - ríša Mogulov (1526-1707). Na indický dvor prišli s novými panovníkmi učitelia, básnici, umelci a zruční remeselníci. Ako hlavný jazyk literatúry a štátnej správy sa presadila perzština. Politickú moc mali v rukách moslimovia. Kultúru ale ovládli perzsko-moslimské a hinduistické tradície.

Na území arabsko-islamskej civilizácie od 16. storočia dominovali nearabské živly. Väčšina moslimských krajín sa začlenila do troch veľkých ríš – osmanskej, safíjovskej a mogulskej. Arabsky hovoriace obyvateľstvo Blízkeho východu sa stalo súčasťou Osmanského impéria. Jazykom vládnucich vrstiev bola turečtina (presnejšie osmanská turečtina)⁹. V oblasti práva a náboženstva sa čerpano z arabsky písaných právnych zdrojov. V arabských krajinách vznikala arabsko-osmanská kultúra, ktorá nadviazala na kultúrne dedičstvo z predchádzajúcich období.

V ére osmanskej nadvlády (1516-1918) sa prepojili tri jazyky – arabčina, perzština a turečtina, ktoré sa vzájomne lexikálne a frazeologicky obohatili. Stali sa hlavnými jazykmi arabsko-islamskej kultúry. Arabčina dominovala ako jazyk náboženských obradov, literatúry a právnych textov. Zostala hlavným dorozumievacím jazykom v oblastiach obývaných Arabmi. Perzština pretrvala ako jazyk vzdelanosti, najmä tzv. vysokej literatúry, a korešpondencie noblesného štýlu vyšších spoločenských vrstiev. Turečtina prevládala vo vojenskej, politickej a administratívnej oblasti (Hassún, 1994).

Od 19. storočia prenikajú do arabsko-islamskej kultúry európske vplyvy prostredníctvom rôznych kontaktov dvoch susediacich kultúrnych okruhov, a to v oblasti politiky, obchodu a vzdelanosti. Prevala európskej vzdelanosti a technickej vyspelosti ovplyvnila (násilnou či nenásilnou cestou) aj jazykové prostredie Blízkeho východu, ktoré postupne vstrebávalo do svojich lexikálnych systémov výrazy z európskych jazykov, najmä z francúzštiny a angličtiny. Tento proces pretrváva aj v súčasnosti.

Islamský kalifát zabral oblasti od Číny na východe až po juhozápadnú Európu a Atlantický oceán na západe. Národy a etniká tohto obrovského územia boli konfrontované s novým náboženstvom (islamom) a s Arabmi ako nositeľmi nového učenia. Výsledkom bolo rozdelenie obyvateľstva dobytých území do troch skupín:

- Prvú skupinu tvorilo arabizované obyvateľstvo, ktoré prijalo islam a usadilo sa v oblasti dnes známej ako arabský svet. Túto skupinu predstavujú arabskí moslimovia.
- Druhá skupina bola arabizovaná, ale neprijala islam, tam patrili pôvodné arabské kmene, ktoré sa predtým sťahovali z Arabského polostrova a udržali si svoju pôvodnú vieru – kresťanstvo. V súčasnosti do tejto skupiny patria predovšetkým arabskí kresťania.
- Tretia skupina konvertovala na islam, ale obyvateľstvo sa nearabizovalo, udržiavalo si svoj vlastný jazyk – sem patria napríklad Iránci, Turci a Kurdi. Neskôr po rozpade Osmanskej ríše po prvej svetovej vojne tieto nearabizovaní moslimovia tvorili obyvateľstvo napríklad tureckého štátu pod vedením Kemala Atatürka či iránskeho štátu na východ od arabského regiónu. Pokiaľ ide o Kurdov, tí sa začlenili do spoločností rôznych štátov na Blízkom východe.

V súčasnom jazykovom prostredí Blízkeho východu dominujú moderná arabčina, perzština a turečtina. Arabčina sa ako úradný jazyk, spolu s ivritom (modernou hebrejčinou) používa aj v štáte Izrael.

Po Araboch a Turkoch sú tretím najväčším etnikom na Blízkom východe Kurdi, ktorí tvoria najväčšiu etnickú menšinu v Turecku, Iráne, Iraku a v Sýrii. Preto kurdský jazyk patrí do jazykovej mapy tohto regiónu. Kurdi sú začlenení do skupiny iránskych árijských etník. Neexistujú žiadne presné štatistiky o ich počtoch v týchto krajinách, ale väčšina odhadov sa pohybuje medzi 30 až 40 miliónov. Kurdský jazyk patrí do skupiny indoiránskych jazykov, ktoré tvoria najvýchodnejšiu vetvu indoeurópskej jazykovej rodiny (Krupa, Genzor, 1996). Jazykovedci zaradili kurdčinu do západnej skupiny novoiránskych, t.j. súčasných iránskych jazykov, kam patrí aj moderný perzský jazyk¹⁰. Moderná kurdčina nepredstavuje jednotný a všetkými Kurdmi uznávaný a používaný jazyk. Kurdi nemajú vlastný štát¹¹, čo sa odráža aj na ich jazykovej situácii a kultúrnych prejavoch, keďže sú roztrúsení vo viacerých (etnicky odlišných) štátoch. Zapisovanie kurdskeho jazyka (alebo skôr kurdských dialektov) nie je dodnes zjednotené, pretože doposiaľ nebol vytvorený žiadny jednotný spisovný kurdský jazyk. V Turecku a Sýrii sa kurdčina zapisuje latinkou, v Iráne tzv. perzsko-arabským písmom, v Iraku arabským písmom a v Zakaukazsku azbukou (upraveným variantom cyriliky).

Poznámky

¹ Toto územie je známe aj pod názvom Úrodný polmesiac (*al-Hilál al-chasíb*) a neskôr *Bilád aš-Šám* (takto nazývané až do konca tureckej nadvlády).

² Sásánovská ríša – Sásánovci vládli v západnej Ázii od roku 224 do roku 651, kedy Arabi vstúpili do Chorásánu na východe Iránu. Hlavným náboženstvom bol zoroastrizmus (zaratuštrizmus).

³ Koptčina patrí do egyptskej vetvy semitských jazykov, jej začiatky siahajú do 2. storočia.

⁴ Pokiaľ hovoríme o kalifáte ako o forme spravovania štátu, používame termín Islamský kalifát, pretože kalifom sa mohol stať iba moslim.

⁵ Niektorí autori uvádzajú termín Peržania, historicky sa vzťahuje k obyvateľom oblasti Fárs (Perzia) ležiacej v juhozápadnom Iráne, severne od Perzského zálivu. Hovorili perzským jazykom (fársí). Iní uprednostňujú pomenovanie Iránci, pretože podľa historických prameňov sami Peržania nazývali svoju krajinu Iránom („zem Árijcov“).

⁶ Arabčina – semitský jazyk, perzština – indoeurópsky jazyk a turečtina patrí medzi turkické jazyky.

⁷ Bagdad – perzské pomenovanie, znamená „Boží dar“. V roku 762 ho založil druhý abbásovský kalif al-Mansúr (754-775) na brehu rieky Tigris blízko miesta, kde ležalo kedysi mesto Ktésifon – sídlo sásánovskej dynastie.

⁸ *Bilád aš-Šám* (= Krajiny Šámu) oblasť na území dnešnej Sýrie, Libanonu, Jordánska a bývalej Palestíny.

⁹ Niektorí autori prísne rozlišujú medzi označením „turečtina“ a „osmanská turečtina“. Osmanská turečtina bola štátnym jazykom v Osmanskej ríši, tzv. osmančina bola značne ovplyvnená arabskou a perzskou lexikou a predstavovala pomerne zložitý jazyk z hľadiska štylistiky. Označenie „turečtina“ sa spravidla vzťahovalo na „jednoduchší“, hovorový jazyk. V 19. storočí v oblasti literárneho jazyka sa objavili snahy o vytvorenie novej formy jazyka, ktorá sa viac priblížila k hovorovej turečtine a kde prevzaté slová z arabčiny a perzštiny boli nahradené tureckými ekvivalentmi (Hassún, 1994).

¹⁰ Súčasná perzština používa upravený variant arabského písma, tzv. perzsko-arabské písmo.

¹¹ Počtom predstavujú najväčší národ bez vlastného územia.

Literatúra

- AL-ABSI, M.: K starším dejinám arabskej kultúry. Nitra: UKF, 2008. 99 s. ISBN 80-8094-321-9.
- AZZADDÍN, I.: Al-masádir al-adabíja wa al-lughawíja fí at-turás al-arabí (Literárne a jazykovedné pramene k arabskému kultúrnemu dedičstvu). Káhira: Dár an-nahda al-arabíja, 1980. 399 s.
- FARZÁT, M. – MURAJ, I.: Duwal wa hadárát fí aš-šark al-arabí al-kadím (Ríše a civilizácie starovekého Blízkeho východu). Damask: Dár Talás, 1990. 228 s.
- HASSÚN, A.: Táríh ad-dawla al-usmáníja (Dejiny Osmanského štátu). Bejrút: Ad-dár al-arabíja, 1994. 424 s.
- HOURLANI, A.: Dějiny arabského světa. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 566 s. ISBN 978-80-7422-059-3.
- KRUPA, V. – GENZOR, J.: Jazyky sveta v priestore a čase. Bratislava: Veda, 1996. 356 s. ISBN 80-224-0459-4.
- KŘIKAVOVÁ, A. a kol.: Islám – ideál a skutočnosť. Praha: Baset, 2002. 311 s. ISBN 80-86223-71-X.
- OLIVERIUS, J.: Svět klasické arabské literatury. Brno: Atlantis, 1995. 386 s. ISBN 80-7108-109-4.
- OLIVERIUS, J. – ONDRÁŠ, F.: Moderní spisovná arabština. I. díl. Praha: Set out, 2007. 287 s. ISBN 80-86277-51-8.
- ŠAWHÁN, A.: Rihla al-chatt al-arabí min al-musnad ilá al-hadís (Arabské písmo od musnadu po moderné). Damask: Dár al-kuttáb al-arab, 2001. 289 s.
- TAUER, F.: Svět islámu. Jeho dějiny a kultura. Praha: Vyšehrad 1984. 301 s.
- ZAKI, M.A. - AWNI, M.A.: Chulása táríh al-kurd wa kúrdistán (Stručné dejiny Kurdov a Kurdistanu. Arabský preklad anglického originálu: Muhamed Amin Zaki, A Short History of the Kurds and Kurdistan. Vol.I, Vol.II. 2008). Káhira, Nawbagh al-fikr, 2009. 447 s.

Resumé

Linguistic background of the ancient Middle East was very colorful and peoples communicated in many different languages or dialects of Indo-European and Semitic origin, but also by other, whose origin is still unable to explain. In the context of the research of cultural-historical environment of the Middle East, we identify the great cultural languages that have been the cornerstone of major civilizations, such as Sumerian, Akkadian, Egyptian, Aramaic, Persian, Arabic and others. In the Arab-Islamic caliphate there emerged a new society and culture in which Arabic adopted a role that Greek, Latin, Sanskrit and Chinese fulfilled in other cultures. Later, Persian and Turkish added to the language map of the Arab-Islamic culture. The predominance of European knowledge and technical advance affected (by violent or non-violent means) the languages of the Middle East, which gradually have been absorbing many lexical units to their lexical systems, especially from French and English. Modern Arabic, Persian and Turkish dominate in the current language environment of the Middle East.